

SƯU TÂM TƯ LIỆU, HIỆN VẬT PHỤC VỤ DỰ ÁN TU BỔ, TÔN TẠO VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI TÍCH NHÀ LAO HỘI AN

Nhà lao Hội An (tên thường gọi là nhà lao Xóm Mới) được đế quốc Mỹ và tay sai lập nên để giam cầm đồng bào, chiến sĩ ta từ năm 1960 đến năm 1975. Cách đây, hơn 40 năm về trước, đồng bào, chiến sĩ ta không chỉ ở Quảng Nam mà còn nhiều địa phương khác đã đổ biết bao xương máu để hòa cùng cả nước chiến đấu đánh đuổi kẻ thù xâm lược. Trong gian khổ, tù đày, trước bao thủ đoạn tàn bạo của kẻ thù, đồng bào, chiến sĩ ta vẫn luôn giữ tròn khí tiết, một lòng kiên trung hướng về Đảng, hướng về cách mạng, không ngừng đấu tranh cho đến ngày quê hương hoàn toàn giải phóng.

40 năm qua, kể từ ngày quê hương giải phóng, bao biến đổi của thời cuộc đã đi qua cùng năm tháng, nhà lao Hội An vẫn còn đó để đến hôm nay, nó trở thành chứng tích tiêu biểu cho tội ác của kẻ thù, cũng là địa điểm ghi dấu về một thời đấu tranh hào hùng không thể nào quên của quân và dân ta hiện còn bảo lưu trên mảnh đất Hội An anh hùng. Dẫu hiện nay, nhiều hạng mục của nhà lao đã bị hư hại, biến đổi không còn giữ được tính nguyên gốc như trước. Ngoài những hạng mục vẫn còn tương đối nguyên vẹn (02 lô cốt ở góc Đông Bắc và Tây Nam), đa số các hạng mục đã bị sụp đổ phần mái, tường hoặc

bị coi nói làm thay đổi kiến trúc ban đầu (khu nhà giam Nam, nhà hội trường, nhà hướng nghiệp, khu nhà giam Nữ phía Bắc, ...). Có những hạng mục đã bị mất không xác định được vị trí cụ thể, hình thức kiến trúc (lô cốt ở góc Tây Bắc và Đông Nam, trụ cờ, hệ thống tường rào bao quanh) hoặc bị sụp đổ hoàn toàn chỉ còn lại dấu vết nền móng (khu nhà giam Nữ phía Đông, khu hỏa thực). Thế nhưng kết cấu tổng thể của một công trình từng được sử dụng để giam cầm tù nhân vẫn còn tương đối đầy đủ, vẫn còn gọi lên được sự khắc nghiệt, tàn bạo của một nhà lao thời đế quốc.

Xuất phát từ giá trị to lớn của di tích này, cùng với sự quan tâm của Thành phố Hội An và của tỉnh Quảng Nam, đầu năm 2012, Dự án tu bổ, tôn tạo di tích nhà lao Hội An đã được triển khai thực hiện. Bên cạnh việc tu bổ, tôn tạo các hạng mục, nhà lao Hội An sẽ được định hướng đưa vào tham quan, giới thiệu đến đông đảo du khách và nhân dân trong thời gian đến. Qua đó góp phần giáo dục truyền thống cách mạng cho nhân dân, nhất là thế hệ trẻ mai sau. Đây cũng là niềm mong mỏi lớn lao của các cấp chính quyền và nhân dân địa phương, trong đó đặc biệt là những người từng có thời gian bị giam cầm ở nhà lao này.

Có thể thấy mục tiêu của Dự án đặt ra hai nhiệm vụ nặng nề: tu bổ, phục hồi các hạng mục kiến trúc công trình, kể đến là trưng bày giới thiệu để phát huy giá trị. Đối với nhiệm vụ tu bổ, phục hồi, việc đảm bảo tính nguyên gốc của di tích và tính lịch sử của sự kiện là rất quan trọng bởi đây là một công trình xây dựng liên quan đến lịch sử đấu tranh cách mạng. Ngoài ra, những gì còn lại ở di tích cũng đáng quan tâm khi bắt tay thực hiện dự án. Nhất thiết phải bóc tách những phần xây dựng mới, phục hồi những hạng mục bị mất, bị sụp đổ để trả lại những gì của di tích trước đây, đảm bảo cả về hình thức kiến trúc, vật liệu xây dựng và màu sắc. Đối với nhiệm vụ trưng bày giới thiệu phải làm toát lên giá trị của di tích thông qua phục dựng hình ảnh con người trong nhà lao, kể cả về phía ta và địch. Về phía ta là hoạt động sinh hoạt thường ngày (*ăn, ở, vệ sinh, ngủ, ...*) và những hình thức đấu tranh của tù nhân. Về phía địch là chế độ cai quản, tra tấn, canh trực bảo vệ nhà lao. Tất cả những vấn đề này chỉ có thể giải quyết khi nguồn tư liệu, hiện vật được tập hợp đầy đủ và có sự phong phú nhất. Đây là yếu tố quan trọng hàng đầu dẫn đến chất lượng thực thi dự án. Và cũng vì thế mà việc sưu tầm, tập hợp tư liệu, hiện vật đã được sớm đặt ra. Rất tiếc cho đến nay, nguồn tư liệu, hiện vật phục vụ cho dự án vẫn chưa được đầy đủ như mong muốn. Tuy nhiên với nhiệm vụ được giao, trong thời gian qua, Trung tâm Quản lý Bảo tồn Di sản Văn hóa Hội An (*đơn vị được UBND thành phố Hội An giao nhiệm vụ trực tiếp giám*

Dãy nhà giam Nam trước khi tu bổ

sát tu bổ và tham mưu phương án phát huy di tích nhà lao Hội An) đã nỗ lực triển khai công tác này và đạt được những kết quả bước đầu.

Trước hết là việc sưu tầm tư liệu, kể cả hồi ức nhân chứng để phục vụ cho việc tu bổ, phục hồi các hạng mục. Đến nay, đã sưu tầm được 62 trang tư liệu tàng thư, hơn trăm trang tư liệu từ các nguồn sách, báo. Điều tra 20 lượt nhân chứng là tù yêu nước từng bị giam cầm ở nhà lao. Đặc biệt đã tổ chức được 3 lần hội nghị nhân chứng lấy ý kiến về phương án tu bổ các hạng mục. Từ những kết quả này đã thu thập được những thông tin quan trọng về hình thức kiến trúc, vật liệu, màu sắc các hạng mục: hàng rào, cổng chính, khu nhà giam Nam, nhà văn phòng, nhà y tế, xà lim. Thông tin thu thập được cũng đã làm rõ chi tiết bên trong mỗi hạng mục như: cửa vào, ô thông gió, hệ thống lưới kẽm gai trên trần nhà, ... ở khu nhà giam nam. Qua tổng hợp, so sánh tư liệu đã đề xuất phương án tu bổ cho các hạng mục này, góp phần đưa dự án hiện nay hoàn thành thi công giai đoạn I.

Nguyễn Cường

Sưu tầm tư liệu, hiện vật phục vụ dự án tu bổ tôn tạo và phát huy giá trị di tích Nhà Lao Hội An

Một số hình thức sưu tầm tư liệu khác cũng đã được triển khai. Trong đó phải kể đến việc làm lý lịch trích ngang tù yêu nước và sưu tầm các bài thơ ca được tù nhân sáng tác trong nhà lao. Đến nay, với sự hỗ trợ của Hội tù yêu nước thành phố Hội An, Trung tâm đã hoàn thành lập lý lịch trích ngang tù yêu nước trên địa bàn Thành phố với tổng cộng 615 người (*còn sống*). Về các bài thơ ca, đây là bằng chứng sinh động có thể giới thiệu đến nhiều người về luận điệu giả danh “*Trung tâm cải huấn*” nhưng thực chất là một địa ngục trần gian tự do bất bố, giam cầm của kẻ thù. Các đợt sưu tầm vừa qua cũng đã thu thập được 12 bài thơ ca do tù yêu nước cung cấp (*trong đó có một số bài có 2, 3 dị bản chúng tôi không tính đến*

là những bài thơ ca do tù nhân sáng tác rồi lưu truyền trong nhà lao. Sự ra đời của những bài thơ ca này đã thể hiện cho trí thông minh, tinh thần bất khuất của người tù ở nhà lao Hội An khi phải bí mật sáng tác trong hoàn cảnh luôn bị địch kim kẹp gắt gao. Không dừng lại ở những thơ ca đơn thuần, đây còn là công cụ đấu tranh có sức lan tỏa lớn lôi kéo được nhiều người cùng tham gia, góp phần làm phong phú hình thức đấu tranh của người tù. Đặc biệt, ở những thơ ca này, bản chất của chế độ lao tù cùng với tội ác dã man của kẻ thù được vạch trần thông qua nhiều sự kiện, hình ảnh, nhân vật rất thực được minh họa sinh động. Và cũng vì thế mà đây còn là nguồn sử liệu chứa đựng nhiều thông tin quý để sử dụng trong nhiều mục đích, nhất là việc phát huy giá trị nhà lao Hội An sau này.

Sưu tầm tư liệu, hiện vật về nhà lao Hội An tại xã Đại Đồng – Đại Lộc

Về hiện vật, bên cạnh 20 hiện vật được phát hiện trong quá trình thi công, dự án tu bổ, tôn tạo nhà lao và phát huy công tác sưu tầm cũng đã cho kết quả đáng mừng. 14 hiện vật được tù yêu nước lưu giữ cẩn trọng suốt mấy chục năm qua đã được hiến tặng. Hàm chứa trong mỗi hiện vật là những câu chuyện, những thông tin quý có thể khai thác để tuyên truyền, giới thiệu một cách sinh động giá trị di tích, đồng thời sẽ là nguồn bổ sung quý giá vào kho hiện vật phục vụ trưng bày sau này.

Với tầm quan trọng một nhà lao cấp tỉnh trước đây và số lượng tù yêu nước từng bị giam cầm còn khoảng trên nghìn người trên toàn tỉnh (*riêng ở Hội An trên 600 người*) thì những gì làm được trong thời gian qua cho nhà lao vẫn còn khiêm tốn. Chắc hẳn sẽ còn rất nhiều những tư liệu, hiện vật quý đang được lưu giữ trong nhiều tổ

Nguyễn Cường

Sưu tầm tư liệu, hiện vật phục vụ dự án tu bổ tôn tạo và phát huy giá trị di tích Nhà Lao Hội An

chức, gia đình, cá nhân chưa được biết đến, nhất là đối với những người từng có thời gian bị giam cầm ở nhà lao. Đó có thể là những bức ảnh, giấy tờ đất có từ trước năm 1975 liên quan đến nhà lao hay những ghi chép cá nhân, những bài thơ ca, những câu chuyện, những kỉ vật như áo quần, khăn thêu, bao gối,... từng được làm, sử dụng trong nhà lao. Mỗi tư liệu, hiện vật này dù là rất nhỏ nhưng đều rất quý và rất đáng trân trọng cần gìn giữ, phát huy. Từ thực tế đó, Trung tâm Quản lý Bảo tồn Di sản Văn hóa Hội An đã và đang triển khai công tác sưu tầm trên quy mô ngoài địa bàn Hội An, trong đó có tù yêu nước trên địa bàn toàn tỉnh với mong muốn tập hợp đầy đủ nhất tư liệu, hiện vật về nhà lao Hội An hiện đang còn lưu giữ. Hy vọng trong thời gian đến, nhiều tư liệu, hiện vật quý về di tích nhà lao Hội An sẽ tiếp tục được sưu tầm, tập hợp; sẽ có nhiều tổ chức, cá nhân cung cấp những thông tin mới để chúng ta cùng chung sức gìn giữ giá trị của di tích nhà lao Hội An mãi được lưu truyền cho hậu thế mai sau♥

Danh mục hiện vật được hiến tặng

TT	Tên hiện vật	Số lượng	Người tặng
01	Mũ đội của giám thị	01	Nguyễn Huân - Cẩm Châu - Hội An
02	Bộ cờ tướng	01	nt
03	Bộ cờ đồ-mi-nô	01	nt
04	Bao gối (thêu)	01	Lê Thị Hiền - Cửa Đại - Hội An
05	Vải bọc bao gối	01	Nguyễn Quân - Cẩm Châu - Hội An
06	Quạt vải (thêu)	01	Lê Đâu - Cửa Đại
07	Quần	01	Phạm Thị Thu (Hà) - Cẩm An - Cửa Đại
08	Khăn bàn (thêu)	01	Lê Thị Hiền - Cửa Đại - Hội An
09	Khăn tay (thêu)	03	* Nguyễn Quân (1) - Cẩm Châu - Hội An * Lê Thị Bốn (2) - Đại Đồng - Đại Lộc
10	Khăn quần đùi	01	Lê Thị Bốn - Đại Đồng - Đại Lộc
11	Túi vải (thêu)	01	Nguyễn Thị Hòe - Cẩm Thanh - Hội An
12	Choang (tóc)	01	Nguyễn Thị Nhỏ - Cẩm Châu - Hội An